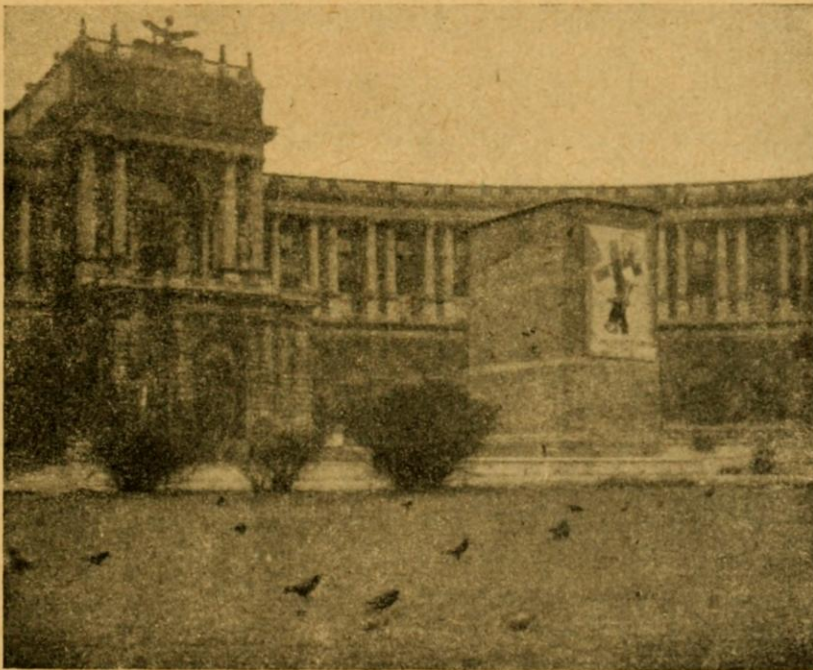

A vetési varjak telelése Bécsben.

Irta : DR. SASSI MÓRIC, Bécs.

Más nyugati nagyvárosoktól eltérően Bécsben a vetési varjak tömegesen lepik el télen az összes parkokat, kerteket, sőt az utcákon is keresgélnék élelem után. Sem a forgalomtól, sem az emberektől nem félnek, sőt a galambokkal, feketerigókkal, verebekkel

2. ábra. Vetési varjak a téli Bécsben.

Fig. 3. Saatkrähen im Winter in Wien.

együtt lehet őket etetni. Ilyen etetéseknel azután a varjak elkergetik a többi madarat. Ismerik azokat, akik rendszeresen etetik őket. Ezeknek az embereknek elébük szállnak, vagy utánuk repülnek.

Éjjelezni azonban nem maradnak a városban, annak ellenére, hogy pl. a Praterban találnának alkalmas fákat, — hiszen itt nyáron fészkelnek is — hanem Béctől északra a Duna északi partján fekvő Bisamberg környékén a dunaligetekben és erdőkben éjjeleznek. Éjszakázó

helyeik alatt a nagytömegű köpetekben feltűnően sok kis gumi-karika található, melyeket nyilván valamely gyár környékén kell felszedniök.

1942/43. telén a teelő varjak száma feltűnően megcsappant. Az utolsó példányokat III. 14-ikén figyeltem meg ebben az évben a városban. A teelő példányokkal szemben a költő varjak igen óvatosak.

Saatkrähen als Wintergäste in Wien

von DR. MORIZ SASSI, Wien.

Dass eine Erscheinung, die an einem Ort allgemein bekannt ist und niemanden mehr besonders auffällt, trotzdem für andere Gebiete erwähnenswert ist, hierauf kommt man erst, wenn Menschen aus ebendiesen anderen Gegenden uns besuchen. So ging es mir mit den Saatkrähen im winterlichen Wien.

Diese alljährlich, solange ich mich erinnere, mit der ersten strengeren Kälte, oder Schneetagen eintreffenden Gäste nahmen in den letzten Jahren eher an Zahl zu; nur im letzten Winter (1942/43.) schienen sie, wenigstens stellenweise, weniger zahlreich gewesen zu sein. In fast allen Gartenanlagen kann man die Saatkrähen im Schnee nach Nahrung suchen, oder auf den Bäumen sitzen sehen. Bei besonders starker Kälte sitzen sie aber meist mit gestäubtem Gefieder ruhig im Schnee am Boden. Scheu sind sie ganz im Gegenteil zu den hier brütenden Saatkrähen gar nicht, man kann bis auf drei Schritte an sie heran und schon gar, wenn sie gefüttert werden (was sehr fleissig geschieht) mischen sie sich unter Tauben, Amseln und Spatzen, die ihnen dann den Vortritt lassen. Ja sie kennen sogar die regelmässig fütternden Personen, fliegen ihnen entgegen oder folgen ihnen. Auf den Strassen lassen sie sich durch den Tramway-Verkehr bei der Futtersuche nicht stören.

Am auffallendsten ist aber der Umstand, dass sie trotz der vielen Parkanlagen mit hohen und alten Bäumen nicht dort übernachten, sondern täglich erst bei vollen Tageslicht von ihren Schlafplätzen in die Stadt kommen. Diese Schlafplätze liegen nördlich von Wien in den Donau-Auen in der Gegend des Bisamberges, teilweise vielleicht auch etwas abseits von Strom nördlich dieses Berges. Unter den Schlafbäumen kann man zahlreiche Gewölle finden und in diesen immer wieder Stücke von weissen oder roten Gummiringen und Gummischnüren, die sie offenbar irgendwo, wo jene in grösserer Menge als Abfall weggeworfen werden, aufnehmen. Man findet auch dort öfter todte Krähen unter den Bäumen liegen. Den Rückweg von ihren Futterplätzen in der Stadt zu den genannten Schlafplätzen treten sie um cca. $\frac{1}{2}$ bis 4 Uhr nach-

mittags an, kreisen erst eine Zeit lang in der Luft und ziehen dann einzeln oder in kleinen Gruppen gegen Norden. Warum sie nicht z. B. auf den viel näheren und höheren Praterbäumen, wo auch die Brutkolonien der wiener Saatkrähen sich befinden, nächtigen, ist nicht recht erklärlich. Gegen Ende des Winters sieht man schon meist die Paare zusammenhalten. Ist der strenge Winter vorüber, so verschwinden die Saatkrähen aus dem Stadtbild; aber nicht etwa allmählich, sondern fast alle gleichzeitig; dies war im Jahre 1943 am 14. III. der Fall.

A búbos banka fészkeléséről, élőhelyéről és kellemetlen szagáról.

Irta : DR. DORNING HENRIK.

Budapesten a búbos banka elég gyakori a nagy parkokban (Városliget, Népliget) és a temetőkben. A szomszédos villanegyedek kertjeibe is bejön. Itt kerti madárnak nevezhető, mert élelmét a parkok gyep-szőnyegén, a kerti ágyásokban, a sirok közt, stb. keresgéli. Leginkább lőtetőre vadászik. A (budapesti) kerepesi temetőben, amely most már nem fekszik külterületen, többször tapasztaltam, hogy régi sirok kőlapjai alá is bemegy fészkelni, ha ott megfelelő, s valamilyen hézagon át megközelíthető üreget talál. Az 1943. évben május közepén lehettem meg többször egy élelmet hordó himet, amely óvatosan odarepült a sirhoz s az egyik sarkán, ahol a fedőlap kissé eláll, élelmet adott be bizonyára a tojónak, más alkalommal be is bujt, majd rövid vártatva megint kijött.

Május 13-án az említett temetőben természetes faodut is találtam kb. egy méternyire a földtől, s benne észrevettem a banka tojóját, amely legalább 4 tojáson ült még, de legalább 2 kikelt fiókája is volt már, úgy 1—3 naposak. Az odu belsejének sötét volta miatt nem birtam megállapítani a tojások és a fiókák teljes számát.

Azelőtt én is osztottam azt a nézetet, hogy a fészkekben ülő fiókák rossz szaga a fartőmirigyből eredhet. De már e folyóirat 36—37. kötetében megjelent cikkemben („A bankafiókák fartőmirigyének váladéka védekező eszköz“. 321—322. o.) megjegyeztem, hogy valójában csak az irodalomhoz alkalmazkodva mondom ezt, magam inkább a kloakára gyanakodnám. Még jobban hangsúlyoztam álláspontomat a Kócsag 5. évfolyamában (1932.) megjelent dolgozatomban („Ujabb megfigyeléseim a búbosbankáról.“). Ebben azt is közöltem, hogy a féligfejlett

fiókák a hátsófelüket fordítják támadójuk felé és ürülékcsomócskákat röpitenek feléje. Csömöri istállónak padlásán ugyanezt figyeltem meg 1942-ben, s ez alkalommal fényképet is készítettem. Nem lévén kezemen villanófényű lámpa, időfelvételt kellett csinálnom, amely nem éles ugyan, de azért elég jól feltünteti, hogy a fiókák nem a fartőmirigyüket helyezik „készenlétbe“ és fordítják felénk, hanem a kloakájukat. Ezuttal is megérintettem a fiókákat szalmaszállal, amire ürülékcsomócskák kiröpitésével válaszoltak. Már azelőtt is tudtak efféléről. Így GLOGER azt írja 1834-ben („Vollständiges Handbuch der Naturgeschichte der Vögel Europa's, mit besonderer Rücksicht auf Deutschland“. p. 471.), hogy még azt sem lehet kétségbevonni „hogy a fészekben lévő fiókák behatoló ellenség és az ember keze ellen ürüléküket használják védekező eszközül olyképen, hogy azt ismételve feléje fecskendezik“.

Ez a tényállás később azért homályosodott el, mert L. NITSCH („Zur Anatomie des Wiedehopf's, Upupa epops, nach L. NITSCH's Untersuchungen mitgeteilt von C. GIEBEL.“ Zeitschrift für die gesamten Naturwissenschaften. Jg. 1857. Band 10.) vizsgálatai alapján a rosszszag forrásának főképen a fartőmirigytekintették s így azt vélték, hogy a fiókák bizonyára e mirigy kivezető csatornájának sötétszinü, kenőcsös, igen rosszszagú tartalmát lövelik ki védekezésül.

Én nem vonom kétségbe NITSCH leletét, de kételkedem abban, hogy a költés idején bűzös kenőcsöt termelő fartőmirigy volna a fiókák „lőfegyvere.“ A félig fejlett fiókák ürülékkel lődöznek s e célra a kloakájukat használják. Lehet, hogy a kezünk érintkezésbe jut a fartőmirigy bűzös váladékával is, ha a fiókát megfogjuk a távolbaható védekezésre azonban nem ez a mirigy szolgál. Az is nagy kérdés, lehet-e vele egyáltalán „fecskendezni.“

Azt találok azonban, hogy a fiókák ürülékének mindig, vagy legalább szükség esetén, ugyanaz a rosszszaga van, mint amilyent a fartőmirigy váladékának szoktak tulajdonítani. Ezért azzal még nem adunk kimerítő választ a rosszszag kérdésére, ha csupán a fartőmirigytekintjük. A fészekben lévő féligfejlett fiókák kloakáját is meg kellene vizsgálni s azonfelül mindent, ami vele közvetlen összeköttetésben van. WILLIAM MARSCHALL egyik munkájában („Der Bau der Vögel“. 1895., 214. old.) ezt a megjegyzést találtam: „Ujabban a rossz szag okát, helyesebben az eredő helyét a *Bursa Fabricii*-ben is keresni akarták. Bevalom, hogy ezt én már előre is egészen valószínűtlennek tartom.“ Legyen bár valóban igen valószínűtlen, nem volna hiábavaló ellenőrző vizsgálatot végezni. Ennél azután kiderülhetne, hogy még a belekre és az emésztés egész szervrendszerére is kell terjeszkedni. Csak így lehetne végre világosságot teremteni a felvetett kérdés zavaros homályában.

Einiges über Nisten und Biotop sowie über den üblen Geruch des Wiedehopfes.

Von DR. HEINRICH DORNING.

In Budapest ist der Wiedehopf ein ziemlich häufiger Bewohner der grossen Parks (Stadtwäldchen, Volksau) und der Friedhöfe, besucht auch die Gärten der angrenzenden Villenviertel. Er kann hier Gartenvogel genannt werden, da er auf den Rasenplätzen der Parks, in den Gartenbetten, zwischen den Gräbern usw. der Nahrungssuche obliegt und am eifrigsten den Maulwurfsgrielen nachstellt. Im sogenannten Kerepeser Friedhofe, der jetzt nicht mehr ausserhalb der Stadt liegt, konnte ich mehrfach beobachten, dass er zum Nisten auch Hohlräume benützt, die sich unterhalb der bedeckenden Steinplatten alter Gräber befinden, insofern eine Spalte ihm den Zutritt gestattet. Auch im Jahre 1943 Mitte Mai, konnte ich wiederholt einem Männchen aufpassen, welches Futter bringend sehr vorsichtig an ein Grab heranflog, und an einer Ecke, wo die Deckplatte etwas gehoben war, die Nahrung — wahrscheinlich dem Weibchen — hineinreichte, bei späteren Ankünften auch hineinschlüpfte, um kürzlich wieder herauszukommen. Am 13-ten Mai fand ich im selben Friedhofe auch eine, etwa 1 m hoch vom Erdboden sich öffnende Baumhöhle, in welcher das Weibchen noch mindestens 4 Eier bebrütete, wo aber auch schon wenigstens zwei, 1—3 tägige, Jungen vorhanden waren. Wegen der Dunkelheit in der Höhle konnte ich die restlose Zahl der Eier und der Jungen nicht feststellen.

Was den üblen Geruch der Nestjungen betrifft, so teilte ich früher die Ansicht, dass er von der Bürzeldrüse herrühren kann. Schon in meinem Aufsätze („Die Ausscheidung der Bürzeldrüse der Wiedehopfjungen ein Schutzmittel“), welcher im Bande 36—37 dieser Zeitschrift (p. 354—355) erschien, machte ich jedoch die Bemerkung, dass ich da nur der Literatur nachschrieb, und eher die Kloake verdächtigen würde. Noch mehr betonte ich meinen Standpunkt in meinem Aufsätze im 5-ten Jg. (1932) der Zeitschrift „Kócsag“ (Beobachtungen über den Wiedehopf in den Jahren 1931 und 1932.“), in welchen ich auch mitteilte, dass die halbwüchsigen Jungen ihren Hinterteil dem Angreifer zuwenden und ihn mit Kotklümpchen „beschiessen“. Im

Jahre 1942 konnte ich auf dem Dachboden unseres Pferdestalles in Csömör wieder eine ähnliche Beobachtung machen und auch eine Aufnahme gewinnen, welche zwar — da mir keine Blitzlichtlampe zur Verfügung stand — eine Zeitaufnahme und deshalb unscharf ist, dennoch deutlich zeigt, dass die Kleinen nicht die abgewandte Bürzeldrüse schussfertig halten und gegen uns richten, sondern die Kloake. Auch diesmal berührte ich die Jungen mit einem Strohhalm, worauf sie mir mit Kotklümpchen antworteten. Ähnliches war auch schon in früheren Zeiten bekannt. So schreibt GLOGER im Jahre 1834 („Vollständiges Handbuch der Naturgeschichte der Vögel Europa's mit besonderer Rücksicht auf Deutschland“. p. 471.), dass es sogar nicht zu bezweifeln ist „dass die Jungen im Neste sich gegen eindringende Feinde und Menschenhände ihres Unrathes als Vertheidigungsmittels bedienen indem sie ihn wiederholt entgegenspritzen“.

Diese Sachlage wurde später dadurch verdunkelt, dass man auf Grund der Untersuchungen von L. NITSCH („Zur Anatomie des Wiedehopf's, *Upupa epops*, nach L. NITSCH's Untersuchungen mitgeteilt von C. Giebel.“ Zeitschrift für die gesamten Naturwissenschaften. Jg. 1857, Band 10.) für den Gestank hauptsächlich die Bürzeldrüse verantwortlich machte und annahm, dass sich die Jungen durch das Ausspritzen des dunklen, schmierigen, sehr stinkenden Inhaltes der Ausführungshöhle dieser Drüse verteidigen müssen.

Ich bezweifle keineswegs den anatomischen Befund von NITSCH, bezweifle aber, dass die während der Brutzeit eine stinkende Schmiere führende Bürzeldrüse als Schusswaffe der Jungen benützt wird. Die halbwüchsigen Jungen schießen mit Kot und verwenden hiezu ihre Kloake. Es kann wohl sein, dass bei einem Ergreifen mit der Hand diese auch mit dem stinkenden Sekrete der Bürzeldrüse in Berührung kommt, bei der Abwehr auf Distanz wird jedoch nicht die Bürzeldrüse gebraucht. Es ist auch sehr fraglich, ob mit ihr überhaupt gespritzt werden kann.

Nun scheint es aber, dass der Kot der Jungen entweder stets, oder wenigstens, wenn es nötig ist, denselben üblen Geruch hat, welchen das Sekret der Bürzeldrüse haben soll. Mit der Untersuchung der Bürzeldrüse allein ist deshalb die Frage des Gestankes nicht restlos erklärt. Es müsste auch die Kloake der halbwüchsigen Nestlinge untersucht werden, und alles, was damit in untrennbarem Zusammenhange steht. Bei WILLIAM MARSHALL („Der Bau der Vögel.“ 1895. S. 214.) habe ich Folgendes gefunden: „In neuerer Zeit hat man die Ursache oder richtiger den Sitz des Gestankes des Wiedehopf's wohl in der *Bursa Fabricii* suchen wollen. Ich muss gestehen, dass mir das von vornherein ganz unwahrscheinlich ist.“ Mag es auch wirklich unwahr-

scheinlich sein, eine Nachprüfung würde nicht schaden, wobei es sich auch herausstellen könnte, dass auch die Gedärme und der ganze Verdauungsapparat herangezogen werden müssen. Nur so könnte in der verwirrten Dunkelheit der angeschnittene Frage Licht geschaffen werden.

Rendellenes madárfészkelések.

Irta : AGÁRDI EDE.

I. Rendellenes fészkelési esetek.

A nagy természetben törvényszerűség és szigorú rend uralkodik és ezt a rendet találni a madárellet megnyilvánulásaiban is. Találkozunk azonban ritkán a rendes életjelenségektől kirívóan eltérő, rendellenes előfordulásokkal, esetekkel. Ilyeneket sorolok fel alább néhányat, melyeket sok évi megfigyelésem alatt észleltem.

Szajkó oduban fészkel Pécsváradon 1924. évben és felnevelte fiait. A fészek egy ős tölgyfában volt, 3 és fél méter magasságban és a tágnylású oduból kissé kilátszott, kijebb terjedt a fatörzs szélénél.

Tengelic. A tengelic által megkezdett fészket az aranymálinkó fejezte be. Pécsváradon, 1912. április 16-án figyeltem meg gyümölcsös kertünkben, hogy a tengelic megkezdte fészket építeni. Május 28-án csodálkozva láttam, hogy az aranymálinkó a megkezdett tengelic fészkekre rakta a fészket. -- A tengelic fészket 1933. június 6-án a bátaszéki vasuti állomás mögött elhuzódó gledicsia élősövényben 1 és fél méter magasban két darab 6 cm. vastagságú gledicsia fa közt találtam. Soha ilyen alacsonyan nem tudtam a tengelic fészket.

Fakusz fészkel szarvaskoponyában. 1939. évi május hó 14-én Zengővárkony község határában, a közalapítványi uradalom erdejében egy erdészházikó homlokfalára kiszegezett szarvasagancs koponyaüregében fészkel a fakusz. A fészekben négy tojás volt, miket a szülők kiköltöttek.

Színcinegefészek a spárga leborítására használt cserépedény alatt, a talajon volt Berkesden 1916. évben. Méhkaptárban fészkel Baján, az érseki erdőben álló erdészlakáshoz tartozó méhesben. A kaptár üvegfalán keresztül kívülről is látni lehetett a fészket, a rajta ülő öreg színcinegével. Egy ízben szarkafészekben találtam a fészket.

Szürke légykapó fészke Berkesden, 1914. júniusban fonálhajtó ráma alá volt építve. A fonálhajtó ráma lécből volt és egy lakóház udvarra néző eresze alatt egy szegen lógott a falon. A fonálhajtó ráma nem is